

ПОКАЗНИКИ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ: ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ THE ECONOMIC GROWTH: INDUSTRY-SPECIFIC ASPECTS

У статті розглянуто показники економічного зростання на галузевому рівні. Визначено, що економічне зростання вимірюється за допомогою таких індикаторів, як: збільшення обсягів випуску кінцевої продукції галузі за певний період часу; на душу населення та на одного зайнятого. Виявлено, що найбільш вагомими чинниками економічного зростання є фактори пропозиції: кількість та якість трудових і природних ресурсів; обсяг основного капіталу; нова техніка і технології; нові системи управління та розвиток підприємницьких здібностей. Доведено, що наявність цілої низки різнопланових показників дає змогу оцінити не лише поточний стан та перспективи економічного зростання будь-якої галузі, а й сформувати дієвий механізм її ефективного регулювання.

Ключові слова: показники економічного зростання, темпи зростання, фактори пропозиції, продуктивність праці, капіталомісткість, капіталовіддача.

В статье рассмотрены показатели экономического роста на отраслевом уровне. Определено, что экономический рост измеряется с помощью таких индикаторов, как: увеличение объемов выпуска конечной продукции отрасли за определенный период времени; на душу населения и на одного занятого. Выявлено, что наиболее значимыми факторами экономического роста являются факторы предложения: количе-

ство и качество трудовых и природных ресурсов; объем основного капитала; новая техника и технологии; новые системы управления и развитие предпринимательских способностей. Доказано, что наличие целого ряда разноплановых показателей позволяет оценить не только текущее состояние и перспективы экономического роста любой отрасли, но и сформировать действенный механизм ее эффективного регулирования.

Ключевые слова: показатели экономического роста, темпы роста, факторы предложения, производительность труда, капиталоемкость, капиталовоотдача.

The industry aspect of economic growth was considered in the article. Measuring of economic growth was determined with the use of indicators, in particular final products output increase over a certain period, per capita, per labour engaged. The amount and quality of the labour force and natural resources; volume of fixed capital; innovative equipment and technologies; innovative management and development of entrepreneurial skills were revealed as the key factors of economic growth. The availability of multifaceted indicators enables not just the assessment of economic growth perspectives of any industry, but the efficient regulating industry organization was proved.

Key words: economic growth, growth rate, factors of supply, labour productivity, capital intensity, capital productivity ratio.

УДК 330.356

Венгер В.В.

к.е.н., провідний науковий співробітник відділу секторальних прогнозів та кон'юнктури ринків ДУ «Інститут економіки та прогнозування Національної академії наук України»

Постановка проблеми. Економічна теорія та практика переважно збігаються в розумінні поняття економічного зростання і, як правило, пов'язують його з розширенням масштабів виробництва, зростанням випуску продукції, збільшенням національного доходу або валового національного продукту [1, с. 21]. Однак фактичні темпи економічного зростання формуються на основі реальних економічних процесів, які, своєю чергою, зазнають впливу значної кількості внутрішніх та зовнішніх факторів. Це свідчить про те, що економічне зростання є не просто кількісною характеристикою розвитку будь-якої економічної системи, а й комплексним і багатограним поняттям, що об'єктивно утруднює оцінювання його масштабів, чинників, джерел і наслідків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розробку теорії економічного зростання зробили такі зарубіжні вчені, як Й. Шумпетер [2], Дж.М. Кейнс [3], Р. Харрод [4], Р. Солоу [5], П. Ромер [6], Р. Лукас [7] та ін.

Серед вітчизняних науковців проблемами економічного зростання займаються такі вчені, як В. Геєць [8], М. Скрипниченко, В. Близнюк, В. Сіденко, С. Шумська [9], Л. Шинкарук [10], І. Крючкова [11], Г. Глуха [12] та ін. Науковці досліджують питання, пов'язані з оцінкою еко-

номічного зростання, його якісного та кількісного складників, умов мобілізації інноваційних джерел зростання, вдосконалення системи показників економічного зростання на основі виділення типологічних ознак, а також визначають пріоритети економічної політики держави. Водночас низка питань, що стосуються проблем оцінювання та вимірювання економічного зростання на галузевому рівні, залишаються недостатньо дослідженими.

Постановка завдання. Метою статті є визначення та узагальнення показників економічного зростання на галузевому рівні.

Виклад основного матеріалу дослідження. У галузевому аспекті економічне зростання вимірюється за допомогою таких показників, як: збільшення обсягів випуску кінцевої продукції галузі за певний період часу; зростання обсягів випуску кінцевої продукції галузі на душу населення; збільшення обсягів випуску кінцевої продукції галузі на одного зайнятого.

Незалежно від того, яке з наведених визначень обране для аналізу, економічне зростання завжди вимірюється річними темпами зростання за формулою:

$$T = \frac{Y_1 - Y_0}{Y_0} \times 100\%, \quad (1)$$

де T – темп економічного зростання; Y_1 – випуск кінцевої продукції у поточному році; Y_0 – випуск кінцевої продукції у базовому році.

Залежно від отриманого коефіцієнта річних темпів економічного зростання розрізняють: *зростаючий тренд* (тенденція до економічного зростання); *нейтральний тренд* (незмінна динаміка); *спадний тренд* (тенденція до спаду).

Наявність вищезазначених показників у цілому формує уявлення про економічний потенціал, масштаби та динаміку галузі, проте не дає чіткої відповіді: *за рахунок чого й якою мірою відбувається економічне зростання галузі?* Відповіді на ці питання знаходяться в аналізі та оцінці факторів економічного зростання. Це обумовлено тим, що обсяги виробництва будь-якої галузі залежать від кількості використаних виробничих факторів (ресурсів) та рівня її технічного прогресу. До основних виробничих факторів належать капітал (K) та праця (L). Залежність між затратами виробничих факторів і обсягами виробництва описується за допомогою виробничої функції:

$$Y = F(K, L), \quad (2)$$

де Y – обсяги виробництва; K – капітал; L – праця.

При цьому під час побудови виробничих функцій великих галузей зазвичай користуються вартісними індикаторами (як правило, у постійних цінах), а випуск вимірюється кінцевим (а не валовим) продуктом.

У науковій літературі фактори економічного зростання поділяють на три групи: фактори пропозиції; фактори попиту; фактори розподілу. Найбільш вагомими є *фактори пропозиції*, оскільки саме за рахунок зростання кількості й якості трудових та природних ресурсів, збільшення обсягів основного капіталу, нової техніки і технологій, нових систем управління та рівня розвитку підприємницьких здібностей забезпечується зростання фізичних обсягів виробництва. У нашому дослідженні ми зупинимося на факторах пропозиції.

Кількість та якість трудових ресурсів.

Основними показниками кількості й якості трудових ресурсів у галузі є їх чисельність та продуктивність праці. Так, дійсно, найбільш концентровано і комплексно економічне зростання в галузі характеризує *показник продуктивності праці*, що визначається як відношення (у грошовій формі) випуску кінцевої продукції галузі до затрат живої праці (середньооблікової чисельності персоналу):

$$ПП_r = \frac{OB_r}{Ч_{пвпг}}, \text{ (грн./ос.)}, \quad (3)$$

де $ПП_r$ – продуктивність праці в галузі; OB_r – обсяги виробництва в галузі; $Ч_{пвпг}$ – чисельність промислово-виробничого персоналу галузі.

Зворотний показник продуктивності праці – це *трудомісткість*. Він показує, скільки необхідно затратити праці, щоб виготовити одиницю продукції:

$$T_m = \frac{T_{фрч}}{Q}, \text{ (нормо-годин)}, \quad (4)$$

де T_m – трудомісткість одиниці продукції; $T_{фрч}$ – фонд витраченого робочого часу; Q – кількість виготовленої продукції в галузі.

Зростання продуктивності праці означає збільшення обсягу вироблених благ без збільшення затрат праці. Цей показник називають багатфакторною продуктивністю, оскільки на нього впливають практично всі фактори виробництва. У довгостроковому періоді зростання продуктивності праці означає краще використання трудових, фінансових, матеріальних, енергетичних, технологічних та всіх інших ресурсів, що, відповідно, створює передумови для соціального прогресу. Значущість цього показника полягає ще й у тому, що економічними лідерами стають ті галузі, де найвища продуктивність, а не ті, що повністю забезпечені матеріальними й енергетичними ресурсами.

Кількість та якість природних ресурсів.

Наявність і розробка природних ресурсів справляють суттєвий, але не вирішальний вплив на економічне зростання галузі. Це пояснюється тим, що в наш час багато країн, які володіють природними ресурсами, знаходяться на межі бідності насамперед через неефективне їх використання. На нашу думку, тут необхідно чітко розрізняти наявність природних ресурсів¹ і залежність від природних ресурсів². Зокрема, деякі країни, багаті на природні ресурси, наприклад Австралія, Канада, США, «переросли» ці ресурси і сьогодні не особливо залежать від них. Інші країни, наприклад країни ОПЕК, залежать від природних ресурсів, причому для деяких із них це все, що в них є. Існують країни, наприклад Чад і Малі, які не мають багато ресурсів, проте від них значною мірою залежить експорт, оскільки їм більше нічого експортувати. Водночас Йорданія і Панама, які теж володіють незначними запасами природних ресурсів, практично від них не залежать. Тобто надмірна залежність навіть від незначного обсягу природних ресурсів може шкодити економічному зростанню [13, с. 202]. Отже, наявність у країні значної кількості природних ресурсів не гарантує їй довгострокового економічного зростання, навпаки, може породжувати ризики, які призводять до недооцінки значимості якісної політики та інститутів, якісної освіти та інвестицій.

Водночас через обмеженість природних ресурсів у світі сформувалася стійка тенденція до формування конкурентоспроможних, ефективних та ощадливих форм господарювання. Досягнення

¹ Під наявністю розуміють обсяг природних ресурсів, які країна має у своєму розпорядженні: родовища, нафтові поклади, ліси, земля і т. д.

² Під залежністю розуміють те, якою мірою країна залежить від цих природних ресурсів.

таких форм господарювання можливо за умов підвищення ефективності галузевого виробництва шляхом заощадження природних ресурсів і зниження матеріаломісткості продукції. До того ж ефект економії природних ресурсів має складатися не лише з вартості заощаджених сировини, матеріалів, енергоресурсів, а й зі скорочення витрат на їх транспортування, зберігання, оброблення та видобуток.

Для оцінки ефективності використання природних (матеріальних) ресурсів у галузі застосовується система узагальнюючих показників: матеріаломісткість, матеріаловіддача, співвідношення темпів росту обсягу продукції галузі і матеріальних витрат.

Так, показник *матеріаломісткості продукції* визначається як відношення використаних у виробництві ресурсів до обсягу виготовленої продукції в галузі:

$$M_p = \frac{M}{Q}, \quad (5)$$

де M_p – матеріаломісткість продукції; M – матеріальні витрати галузі; Q – обсяг виготовленої продукції галузі.

Матеріаломісткість поряд з іншими показниками виступає як засіб досягнення оптимальних характеристик технологічних процесів і продукції. Зниження матеріаломісткості забезпечується шляхом створення прогресивної нормативної бази витрат матеріальних ресурсів на виробництво продукції та її вдосконалення на основі впровадження науково-технологічного прогресу.

Обернений показник матеріаломісткості продукції – це *матеріаловіддача*, яка визначається як відношення обсягу продукції галузі до матеріальних витрат галузі:

$$M_v = \frac{Q}{M}, \quad (6)$$

де: M_v – матеріаловіддача; Q – обсяг виготовленої продукції галузі; M – матеріальні витрати галузі.

Коефіцієнт співвідношення темпів зростання обсягу виробництва і матеріальних витрат галузі визначають відношенням індексу обсягів виготовленої продукції галузі до індексу матеріальних витрат галузі:

$$K = \frac{I_Q}{I_M}, \quad (7)$$

де K – коефіцієнт співвідношення темпів зростання обсягів виробництва і матеріальних витрат галузі; I_Q – індекс обсягу виготовленої продукції галузі; I_M – індекс матеріальних витрат галузі.

Цей показник характеризує у відносному вираженні динаміку матеріаловіддачі і разом з тим розкриває фактори її зростання.

Отже, як бачимо, за будь-яких обставин необхідність ефективного використання природно-ресурсного потенціалу є одним з основних

завдань, які стоять перед усіма господарюючими суб'єктами. Вирішення цих завдань можливе лише за умови використання інноваційних ресурсозберігаючих технологій.

Обсяг основного капіталу. Капітал є однією з головних домінант функціонування та розвитку не лише окремої галузі, а всієї економічної системи. Провідна роль категорії «капітал» підкреслюється самим змістовним значенням цього поняття, що походить від латинського слова *capitalis* і означає головний, основний, ґрунтовний, дуже важливий [14, с. 9].

Капітал, який багаторазово бере участь у процесі господарської діяльності і при цьому зберігає свою споживчу вартість протягом декількох циклів виробництва, переносячи її на продукт поступово, називають *основним капіталом*. Речовим змістом основного капіталу виступають засоби праці: машини, верстати, виробниче обладнання, прилади, виробничі будівлі, споруди, земельні ділянки, засоби транспортування тощо, тобто *основні засоби*.

Для оцінки та аналізу ефективності використання основного капіталу галузі застосовується система показників: 1) забезпеченість галузі основними засобами; 2) стан основних засобів; 3) ефективність використання основних засобів.

До показників, які характеризують **забезпеченість галузі основними засобами**, належать капіталомісткість та капіталоозброєність.

Капіталомісткість показує, скільки потрібно витратити основних засобів на виготовлення одиниці продукції, характеризує забезпеченість галузі основними засобами та розраховується за формулою:

$$K_m = \frac{\overline{OZ}}{Q}, \quad (8)$$

де K_m – капіталомісткість; \overline{OZ} – середньорічна вартість основних виробничих засобів; Q – обсяг виробленої продукції галузі.

За нормальних умов капіталомісткість повинна мати тенденцію до зменшення.

Забезпеченість галузі основними виробничими засобами визначається рівнем *капіталоозброєності праці*. Цей показник розраховують як відношення обсягів виробленої продукції в галузі до чисельності її працівників:

$$K_o = \frac{\overline{OZ}}{N}, \quad (9)$$

де K_o – капіталоозброєність праці; \overline{OZ} – середньорічна вартість основних виробничих засобів; N – чисельність промислово-виробничого персоналу галузі.

Збільшення рівня капіталоозброєності є позитивним фактором для економічного зростання.

Стан основних виробничих засобів галузі характеризують через такі показники, як: коефі-

цієнт зносу основних засобів; коефіцієнт придатності та коефіцієнт оновлення (вибуття) основних засобів.

Коефіцієнт зносу основних засобів галузі розраховується за формулою:

$$K_z = \frac{Z}{PV} \times 100, \quad (10)$$

де K_z – коефіцієнт зносу основних засобів галузі; Z – сума зносу основних засобів галузі; PV – первісна вартість основних засобів галузі.

Коефіцієнт придатності основних засобів галузі відображає частину основних засобів галузі, придатну до експлуатації і розраховується за формулою:

$$K_p = \frac{PV - Z}{PV} \times 100, \quad (11)$$

де K_p – коефіцієнт придатності основних засобів галузі.

Коефіцієнт оновлення основних засобів галузі характеризує частку нових, введених в експлуатацію основних засобів у загальній їх вартості:

$$K_o = \frac{Z_v}{PV} \times 100, \quad (12)$$

де K_o – коефіцієнт оновлення основних засобів галузі; Z_v – вартість уведених в експлуатацію нових основних засобів галузі.

Коефіцієнт вибуття основних засобів галузі характеризує інтенсивність вибуття основних засобів унаслідок старіння та зносу:

$$K_v = \frac{Z_{vv}}{PV} \times 100, \quad (13)$$

де K_v – коефіцієнт вибуття основних засобів галузі; Z_{vv} – вартість виведених з експлуатації основних засобів галузі.

До показників, що характеризують **ефективність використання основних засобів у галузі**, належать: капіталовіддача, рентабельність основних засобів, сума прибутку на одну гривню основних засобів. Найбільш узагальнюючим показником, що характеризує ефективність використання основних засобів, є капіталовіддача.

Капіталовіддача відображає суму виробленої продукції на одну гривню основних засобів та розраховується за формулою:

$$K = \frac{Q}{OZ}, \quad (14)$$

де K – капіталовіддача; Q – обсяг виробленої продукції галузі; OZ – середньорічна вартість основних виробничих засобів.

За нормальних умов капіталовіддача повинна мати тенденцію до збільшення.

Відносним показником ефективності використання основних засобів у галузі є **рентабельність**. Цей показник розраховується за формулою:

$$R_z = \frac{P_g}{PV} \times 100\%, \quad (15)$$

де R_z – рентабельність основних засобів галузі; P_g – загальний прибуток галузі; PV – первісна вартість основних засобів галузі.

Абсолютним показником ефективності використання основних засобів є сума прибутку на одну гривню основних засобів галузі.

Технологія та організація виробництва. Ефективність використання основних факторів економічного зростання будь-якого суб'єкта господарювання об'єктивно залежить від його можливості та вміння організувати процес виробництва на основі передових технологій. Саме організація виробництва на основі новітніх технологій забезпечує найбільш повне й ефективне використання трудових, матеріальних і фінансових ресурсів суб'єктів господарювання, зниження собівартості та підвищення якості продукції, зростання продуктивності праці, істотне скорочення тривалості циклу «дослідження – проектування – виробництво – реалізація», підвищення темпів відновлення продукції та розвиток науково-технічного прогресу.

Оцінювання організаційного та технологічного рівнів галузі проводять за системою показників, які можна поділити на такі групи: показники, що характеризують науково-технічний рівень галузі; показники, що визначають техніко-технологічний рівень галузевого виробництва; показники, що визначають організаційний рівень галузевого виробництва.

За допомогою зазначених груп показників можна оцінити: належність галузі до певного технологічного укладу; частку галузі у загальному обсязі фінансування промислових науково-технічних розробок; рівень наукомісткості готової продукції; частку галузі згідно з фінансуванням промислових науково-технічних розробок із державного бюджету; частку доданої вартості в обсязі готової продукції; приріст доданої вартості на одиницю капітальних вкладень; обсяг виробничих інвестицій на одного зайнятого в основному виді діяльності тощо.

Підприємницькі здібності передбачають здатність до генерування нових ідей, вміння визначити мету розвитку, організувати роботу колективу, тобто це особливий унікальний, рідкісний різновид людських ресурсів, один із видів творчої праці, який полягає у здатності найбільш ефективно поєднувати та використовувати інші фактори виробництва. Підприємницькі здібності сприяють постійному розвитку і вдосконаленню виробництва, підвищенню його ефективності та оновленню.

Висновки з проведеного дослідження. Підсумовуючи, зазначимо, що наявність цілої низки різнопланових показників дає змогу оцінити не лише перспективи економічного зростання будь-якої галузі, а й сформувати дієвий механізм її ефективного регулювання.

На думку автора, більш детальний статистичний аналіз та оцінювання вищезазначених показників дасть змогу з високою вірогідністю визначити фактори, що впливають на економічне зростання будь-якої галузі України, та запропонувати шляхи подальшого її розвитку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Геєць В.М. Нестабільність та економічне зростання / В.М. Геєць. – К. : Ін-т екон. прогнозув., 2000. – 344 с.
2. Шумпетер Й. Теория экономического развития (Исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры) / Й. Шумпетер ; пер. с нем. – М. : Прогресс, 1982. – 454 с.
3. Кейнс Дж.М. Общая теория занятости, процента и денег / Дж.М. Кейнс. – М. : Гелиос АРВ, 2002. – 352 с. – Глава 8: Склонность к потреблению [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.alleng.ru/d/econ/econ242.htm>.
4. Харрод Р.Ф. К теории экономической динамики / Р.Ф. Харрод. – М. : Иноиздат, 1959. – 202 с.
5. Solow Robert. A Contribution to the Theory of Economic Growth // Quarterly Journal of Economics. – Vol.70. – 1956. – P. 65–94.
6. Romer P. Increasing Returns and Long Run Growth // Journal of Political Economy. 1986. – Vol. 94. – P. 1002–1037.
7. Lucas R.E. On the Mechanics of Economic Development // Journal of Monetary Economics. – 1988. – Vol. 22. – P. 3–42.
8. Геєць В.М. Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку / В.М. Геєць ; НАН України ; Ін-т екон. та прогнозув. НАН України. – К., 2009. – 864 с.
9. Потенціал ендogenous зростання економіки України / М.І. Скрипниченко, Т.І. Приходько, В.Р. Сіденко [та ін.] ; за ред. д-ра екон. наук М.І. Скрипниченко ; НАН України ; Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2010. – 436 с.
10. Шинкарук Л.В. Нагромадження основного капіталу: теорія, аналіз та тенденції розвитку в Україні : [монографія] / Л.В. Шинкарук. – К. : Університет «Україна», 2006. – 393 с.
11. Крючкова І.В. Структурні чинники розвитку економіки України / І.В. Крючкова. – К. : Наук. думка, 2004. – 318 с.
12. Глуха Г.Я. Економічне зростання: еволюційно-змістовий аналіз / Г.Я. Глуха // Академічний огляд. – 2013. – № 1. – С. 32–38.
13. Гилфасон Т. Мирова економіка природних ресурсів и економічний рост / Т. Гилфасон // Економічний журнал ВШЕ. – 2008. – № 2. – С. 201–216.
14. Баліцька В.В. Капітал підприємств України: тенденції, пріоритети / В.В. Баліцька ; Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2007. – 480 с.

ПРОГНОЗНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ: БУРЯКОЦУКРОВИЙ КОМПЛЕКС

FORECASTING AND ANALYTICAL SUPPORT OF MANAGEMENT DECISIONS: SUGAR-BEET COMPLEX

У статті розглянуто основні методичні прийоми прогнозування та аналізу техніко-економічних показників на основі економіко-статистичних моделей в управлінні підприємствами бурякоцукрового комплексу України.

Ключові слова: прогнозування, економіко-статистична модель, виробнича функція, система показників бурякоцукрового виробництва.

В статье рассмотрены основные методические приемы прогнозирования и анализа технико-экономических показателей на основе экономико-статистических моделей

в управлениі підприємствами свеклосахарної отрасли України.

Ключевые слова: прогнозирование, экономико-статистическая модель, производственная функция, система показателей свеклосахарного производства.

The article discusses the basic instructional techniques forecasting and analysis of technical and economic indicators based on economic and statistical models in the management of enterprises of sugar industry of Ukraine.

Key words: forecasting, economic strategic model, production function, the system of indicators of sugar beet production.

УДК 330.115

Грабовецький Б.Є.

к.е.н., доцент кафедри підготовки менеджерів
Вінницький національний
технічний університет

Постановка проблеми. Ринкова трансформація агропромислового сектора, орієнтована на підвищення ефективності виробництва, є фундаментальною основою розвитку нашої країни. Враховуючи потенційні можливості агропромислового комплексу України, від успішного розв'язання зазначеної проблеми багато в чому залежить при-

скорення темпів зростання суспільного багатства і підвищення на цій основі рівня життя народу. Реальна реалізація поставленої мети можлива за рахунок упровадження сучасних методів управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд економічної літератури засвідчив, що про-